

Как да подкрепим прехода към устойчиви и щадящи климата агрохранителни системи в Централна и Източна Европа?

1 Въведение

На селското стопанство в ЕС се падат около 13 % от емисиите на парникови газове (ПГ).¹ В световен мащаб, селскостопанската и хранително-вкусова промишленост са отговорни за почти една трета от световните емисии.² Тези два сектора са основните фактори за намаляване на биоразнообразието, влошаване състоянието на околната среда и увеличаване на медицинските разходи, свързани с преобладаващите в момента начини на хранене. Налице е все по-голям консенсус, че спешно трябва да подобрим устойчивостта на агрохранителните системи, за да се справим с тези множествени кризи.^{3,4}

На 11-те страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) – България, Хърватия, Чехия, Унгария, Естония, Латвия, Литва, Полша, Румъния, Словакия и Словения – се пада приблизително една трета от общата земеделска земя и 23 % от емисиите в селското стопанство на ЕС.⁵ Регионът има общи исторически и социално-икономически сходства, както и предизвикателства и възможности, които го отличават от страните извън ЦИЕ.

Настоящата кратка политическа информация подчертава необходимостта от системен и интегриран подход в подкрепа на прехода към благоприятни за климата и устойчиви агрохранителни системи в страните от ЦИЕ. Този документ подчертава как основните политически инструменти, с които разполагат държавите – Общата Селскостопанска Политика, националните планове в областта на енергетиката и климата и политиките в подкрепа на устойчивото потребление на храни – могат да бъдат използвани по-добре в подкрепа на такъв интегриран подход. В заключение в него се посочва значението на поставянето на ясни цели, развитието на обществена подкрепа и капацитети за прехода.

2 Основни елементи за преход

Съществуват все повече научни доказателства и консенсус, че преходът към екологосъобразни и устойчиви на изменението на климата агрохранителни системи изисква три ключови елемента:

- Промяна в начина на производство на храни – по-голямо използване на агроекологични практики и природосъобразни методи
- Консумация на повече растителни и биологични храни
- Намаляване на хранителните отпадъци

Начинът, по който произвеждаме храната си, трябва да се промени в посока на по-голямо използване на агроекологични практики и природосъобразни решения, както и в подкрепа за по-устойчиво животновъдство

Необходима е фундаментална промяна към по-голямо използване на **агроекологични практики** като част от алтернативна парадигма, която се основава на екологични принципи при управлението на селскостопанските системи. Агроекологичните практики могат да заменят или поне да намалят нуждата от външни средства за производство, като например синтетични пестициди, минерални торове и антибиотици, чието производство и употреба е свързано със значителни емисии и други отрицателни въздействия върху околната среда и човешкото здраве. Те включват широк спектър от практики, като например ротация на културите, включване на бобови или покривни култури, междинни култури, както и по-сложно реструктуриране на системата, като например биологичното земеделие.⁶

Важно е да се отбележи, че допълнителният потенциал за секвестриране на въглерод в минералните почвиⁱ е ограничен, несигурен и рискът от умишлено или неумишлено освобождаване на погълнатия въглерод е висок. Въпреки това подобряването на управлението на минералните почви все още е абсолютно необходимо, особено в обработваемите земи. Ако настоящите практики за управление на земеделските земи не бъдат подобрени, обработваемите земи ще продължат да губят въглерод.

ⁱ Минералните почви се характеризират със съдържание на органични вещества до 30 %.

Климатичните влияния също водят до допълнителни загуби. Това налага значителни подобрения в обработваемите системи, предимно като стратегия за адаптация с допълнителни ползи за поддържане на въглеродните запаси.⁷

Агролесовъдството, което включва комбинирането на дървета с пасища или обработваеми земи, има значителен потенциал за смекчаване на последиците от изменението на климата, с много различни ползи за биоразнообразието, подобрен микроклимат и задържането на вода. Особено когато агролесовъдството с местни дървесни видове се установява в обработваеми земи, в които преди това са преобладавали зърнени монокултури, то може да увеличи устойчивостта срещу засушавания и ерозия. Оценка за целия ЕС предполага, че дори ако ограничен дял (10 %) от земеделските земи бъде преобразуван в нови агролесовъдни системи, това би могло да доведе до поглъщане на до 235 млн. тона CO₂ екв. годишно в ЕС.⁸

Торфищата в ЕС съхраняват четири до пет пъти повече въглерод отколкото дърветата⁹, което представлява огромен, но уязвим въглероден резерв, който трябва да се поддържа и възстановява. Торфищата се характеризират със съдържание на органични вещества от поне 30 %. В региона на Централна и Източна Европа пет държави имат значителен дял от торфища на своята територия: Полша, Румъния, Латвия, Литва и Естония. Много от тези торфища продължават да бъдат пресушавани за целите на селскостопанското производство, което ги превръща в значителен източник на емисии. Например, ако Полша и Румъния преобладават само четири процента от отводнените си торфища, използвани за земеделски цели, това би могло да доведе до намаляване на емисиите от селското стопанство съответно с 41 % и 49 %.¹⁰ Когато торфищата се възстановяват, те започват да усвояват допълнително CO₂ от атмосферата. Тъй като това усвояване отнема много дълго време, в краткосрочен план повторното овлажняване допринася главно за избягване на емисиите. Освен намаляването на емисиите от селското стопанство, **повторното овлажняване на торфищата** и алтернативното управление на отводнените торфища с **палудокултури** също така подпомага биоразнообразието и задържането на вода и намалява риска от наводнения. Палудикултурата не трябва да се прилага в запазени торфени местности или такива в добро състояние и с голямо биоразнообразие. По-скоро тя е подходяща за вече деградирани и интензивно използвани торфени местности.

Освен торфените зони, е също толкова важно да се възстановяват и не-торфените влажни зони, както и мозаечните ландшафти. Влажните зони и различни елементи на ландшафта, като дървета, живи плетове и водоеми, увеличават способността на ландшафта за задържане на вода. Те подобряват водоснабдяването през по-сухите периоди и повишават капацитета на почвите да абсорбират и съхраняват влага.¹¹

Съществен елемент на прехода е също така преминаването към **устойчиво животновъдство**. Понастоящем интензивното животновъдство, зависещо от вноса на фуражи, е основен двигател на селскостопанските емисии, замърсяването на водата и въздуха и намаляването на биологичното разнообразие.¹²

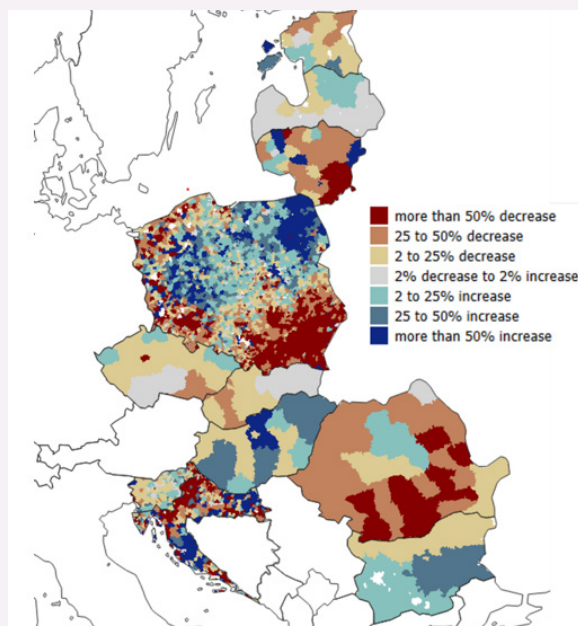
Box 1:

Животновъдство в страните от ЦИЕ

От 2000 г. насам в региона на Централна и Източна Европа се наблюдава значително увеличение на броя на едрия рогат добитък в някои райони и намаляване на добитъка в по-екстензивно управляваните райони (виж фигура 1). Броят на животинските единици (ЖЕ) за едър рогат добитък е намалял в периода 2004–2010 г., след което отново се е увеличил в периода 2010–2021 г., което представлява малко общо нетно увеличение от 0,7 % за целия период. В Хърватия, България, Литва и Румъния ЖЕ за едър рогат добитък са намалели съответно с 9 %, 15 %, 19 % и 35 %, докато в Полша и Унгария се наблюдава увеличение на ЖЕ за едър рогат добитък с 24 % и 23 % в периода 2004–2021 г. В Словакия, Словения, Чехия, Латвия и Естония увеличението на ЖЕ на едрия рогат добитък е значително по-малко – между 0,7 % и 5,5 %. Дори там, където ЖЕ на едър рогат добитък са намалели, секторът на преживни животни все още заема значителен дял от селскостопанските емисии, най-вече поради производството на говеждо месо и млечни продукти.¹³ Броят на птици в региона почти се удвоява в периода 2004-2021 г., което се дължи на повече от трикратното увеличение на производството им в Полша. Само в Естония и Словакия производството на птици намалява. Броят на свинете е намалял в целия регион, но вносът на свинско месо се е увеличил значително (с 400 %). Регионът е нетен износител на говеждо и птиче месо и нетен вносител на свинско месо.

През същия период потреблението на соя (основно поради използването ѝ за храна на животните) се е увеличило с 40 %, като същевременно се наблюдава увеличение както на вноса от Южна Америка, така и на вътрешното производство на соя. (Всички данни от FAO 2024.¹²)

Фиг. 1: Промени в броя на говедата между 2000 и 2020 г. (в % увеличение/намаляние) за страните от ЦИЕ)

Източник: Malek, Ž., Yashchun, O., Romanchuk, Z., See, L., 2024b. Harmonized livestock number dataset for Europe. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11058509>

Подобряването на технологичната ефективност може да намали интензивността на емисиите в животновъдството, като намали въглеродния отпечатък на единица продукция. Тези подобрения обхващат например стратегии за хранене и отглеждане, производство на биогаз, съхранение на оборски тор, използване на машини за разпръскване на тор с ниски емисии както и използването на инхибитори на уреазата и на нитрификацията. Всъщност подобренията на ефективността трябва да играят роля за намаляване на емисиите от селското стопанство, като в страните от ЦИЕ може да има повече възможности за повишаване на ефективността в сравнение със страните извън този регион. Този подход обаче е свързан с две съществени опасения. Първо, някои от технологиите, като например машините, използвани при прилагането на ниско емисионна суспензия и синтетичните инхибитори на нитрификацията също крият рискове за здравето на почвата и по този начин потенциално намаляват производствения капацитет на почвите.⁷ Второ, тези технологии не намаляват достатъчно абсолютните емисии или други външни въздействия върху околната среда. Въпреки технологичните подобрения и значителните инвестиции с цел подобряване на ефективността и модернизиране на производството, емисиите от селското стопанство в региона на ЦИЕ продължават да са високи, а от 2010 г. насам отново се увеличават, което се дължи и на нарастващия брой животни. За да се постигнат дългосрочните климатични цели и да се запази устойчивостта на планетата, подобренията в технологичната ефективност са недостатъчни и е необходимо радикално намаляване на общия брой животни.^{14,15}

Освен това, високата производителност и ефективност в специализираното животновъдство често се постигат за сметка на хуманното отношение към животните. Когато животните се отглеждат в затворени пространства и без достъп до естествено поведение като паша, търсене на храна или добро социално взаимодействие, това води до физически и психологически стрес, както и до повишена податливост към наранявания и различни заболявания, като последните имат и по-широки последици за общественото здраве и околната среда. Увеличената употреба на антибиотици в животновъдството допринася за развитието на бактерии, устойчиви на антибиотици. Условиата в животновъдството улесняват появата на зоонози, като например болести, които могат да се предават от животни на хора, като вируса COVID-19.¹⁶

Мащабът на животновъдния сектор, който е устойчив в дадена страна и географски контекст, като се взема предвид глобалното здраве на планетата, все още е предмет на обсъждане. Необходими са национални сценарии за устойчиво животновъдство, които да насочват политическите дискусии. Те трябва да отчитат ролята на кръгови и екологично чисти системи, включително смесени биологични растително-животновъдни системи, базирани на паша и способни за самоизхранване, които могат да поддържат биоразнообразието, културните пейзажи и устойчивостта. Преходът от интензивно животновъдство към тези системи може да подпомогне преминаването към по-щадящи климата агрохранителни системи, при условие че те са част от общ преход към намаляване на броя на животните и повече растително базирани диети.

В обширните пасищни системи броят на животните може да се нуждае от оптимизация, за да се поддържа биоразнообразието, тъй като пасящите животни помагат поддържането на биоразнообразието и културните пейзажи. Въпреки това, общото намаляване на директните емисии от животни в съответствие с дългосрочните климатични цели все още е необходимо. Дори страните с най-нисък брой животни, като България, Словакия или Балтийските страни, ще трябва да намалят директните национални емисии от животни до 2050 година.¹⁷

Ще застраши ли агроекологичният преход продоволствената сигурност? В краткосрочен план и в сравнение с конвенционалните системи, които разчитат на синтетични средства за производство, преходът към агроекологични решения може да доведе до по-ниски добиви, което според някои заинтересовани страни би могло да застраши продоволствената сигурност. В контекста на ЕС, обаче, продоволствената сигурност не е проблем, въпреки че по-ниските добиви са риск по отношение на изтичането на въглеродни емисии и изместването на емисии от ЕС в чужбина. Последни проучвания показват, че ако преходът към агроекологични практики се съчетае с преминаване към повече растително-базирано хранене и намаляване на хранителните отпадъци, това може да осигури достатъчно селскостопанска продукция и едновременно с това да доведе до постигане на целите в областта на климата, околната среда и здравето.^{18,19}

В същото време, преходът към по-агроекологични и природосъобразни решения е от съществено значение за поддържане и увеличаване на въглеродните запаси, подпомагане на биологичното разнообразие и здравето на почвите, които са ключови елементи за дългосрочния производствен капацитет на селското стопанство.²⁰ Като се разчита в по-голяма степен на природата и агроекологичните практики, селскостопанското производство придобива по-голяма устойчивост спрямо суши и други екстремни явления.²¹

Промяната в начина на хранене дава възможност за промяна в начина на производство на храни и носи значителни ползи за общественото здраве

Преминаването към повече растително-базирани диети е основна стратегия за преход към устойчивост в хранително-вкусовите системи поради високата интензивност на ресурсите и емисиите, свързани с храните от животински произход. Преминаването към храни на растителна основа облекчава натиска за максимизиране на селскостопанското производство чрез интензивни земеделски методи с висока производителност и позволява преминаване към агроекологични практики, биологично земеделие, агролесовъдство и палудикултура.

Растително-базираните диети също така подпомагат човешкото здраве, като насърчават повишената консумация на плодове, зеленчуци, пълнозърнести храни, бобови растения и ядки. Неотдавнашни проучвания показват, че настоящите хранителни модели, които водят до незаразни болести, имат ключов принос за скритите здравни разходи на агрохранителните системи.^{4,22}

Терминът „растително-базирана диета“ обхваща широк спектър от хранителни навици - от умерено включване на животински продукти до изцяло веганско хранене. Добре познат пример за такава диета е средиземноморската диета. В обществените дискусии терминът често се тълкува погрешно в смисъл на „изцяло растителна“ или „веганска“.²³ В описанията на растително-базираните диети се изтъква предимно насърчаването на здравословни храни от растителен произход, като плодове, зеленчуци, пълно-

зърнести храни, бобови растения, ядки и семена, с ограничен дял на храни от животински произход.^{24,ii} Умерената консумация на месо, и по-специално намаляването на консумацията на червено месо, ни позволява да останем в границите на планетарното здраве.¹⁴

Намаляването разхищението на храни спестява ресурси и подобрява продоволствената сигурност

По данни на Евростат около 10 % от храните в Европа се разхищават, след като достигнат директно до магазините, хранителните услуги или домакинствата. В рамките на ЕС, домакинствата допринасят за повече от половината от общото производство на хранителни отпадъци – 54 %. Производството на храни генерира 21 % от общия обем на хранителните отпадъци, първичното производство и ресторантите/хранителните услуги – по 9 %, а търговията на дребно и дистрибуцията на храни – останалите 7 %.²⁵

Хранителните отпадъци представляват значителна загуба на ресурси, включително вода, земя, енергия, труд и капитал, и допринасят значително за емисиите на парникови газове.²⁶ Намаляването на разхищението на храни не само пести ресурси, но и има потенциала да подобри продоволствената сигурност чрез пренасочване на храна към нуждаещите се.⁴

3 Как може да се подпомогне преходът?

Необходим е координиран и систематичен подход, за да се предприемат необходимите промени както в производството, така и в потреблението. От страна на производството, политиците трябва да се справят с намаляващите икономически позиции на земеделските стопани във веригите за доставка на селскостопански и хранителни продукти, с липсата на стимули за предприемане на алтернативни начини на земеделие, както и с нуждата от знанията, индивидуалните съвети и научните изследвания, които да подпомогнат земеделските стопани в осъществяването на прехода. Що се отнася до потреблението, координираните хранителни стратегии, насоките за хранене, подкрепата за устойчиви обществени поръчки и развитието на пазари за биологични храни и храни на растителна основа са някои от ключовите инструменти в подкрепа на прехода.

Общата Селскостопанска Политика (ОСП)

Ключов елемент за осъществяването на този преход е пренасочването на съществуващите системи за субсидии и стимули, както и създаването на благоприятна среда, която да премахне пречките, пред които са изправени земеделските стопани. ОСП може да изиграе важна роля в това отношение поради значителния си бюджет. Въпреки това, нашият анализ на начина, по който 11-те държави от ЦИЕ са разработили ОСП, показва, че тя продължава да има ограничено положително въздействие върху смекчаването на последиците от изменението на климата и адаптацията към него и би могла да се използва много по-добре в подкрепа на прехода.²⁷ Съществува значителен дисбаланс между бюджета, отделен за смекчаване на последиците от изменението на климата и адаптиране към тях, и нецелевите плащания за дейности с интензивно отделяне на емисии, включително животновъдство и земеделие, основано пресушаване/отводняване на влажни зони и почви.

През настоящия период страните от ЦИЕ все още могат значително да подобрят въздействието на ОСП върху климата чрез:

- Засилване на **условията**, свързани със здравето на почвата, опазването на постоянните пасища, характеристиките на ландшафта и опазването на торфищата.
- Обвързване на **плащанията за животновъдство** с ясни екологични стандарти и стандарти за хуманно отношение към животните и ограничаване на тези плащания за животни, отглеждани екстензивно с цел подпомагане на биоразнообразието, предотвратяване на изоставянето на селските райони или други ясно определени екологични цели. Постепенно премахване на обвързаните плащания, които понастоящем се предоставят на интензивно отглеждани животни и на големи млекопроизводителни и говедовъдни стопанства.

ii В актуализираните си насоки от 2024 г. Германското дружество по хранене например препоръчва млечните продукти да се консумират ежедневно, а консумацията на месо да се ограничи до 300 г седмично. За повече информация вижте: <https://www.dge.de/gesunde-ernaehrung/gut-essen-und-trinken/dge-empfehlungen/>.

- Определяне на високи екологични стандарти и цели за **инвестиционните** средства, предназначени за модернизация и подобряване на производителността, които понастоящем представляват по-голямата част от инвестиционния бюджет на земеделските стопанства. Значително да се увеличи делът на бюджета, насочен към целеви инвестиции в областта на климата и околната среда.
- Засилване на финансирането и стимулите за **агролесовъдство** и **преовлажняване на торфищата** чрез екосхеми, ангажименти за агроекология и климат и консултантска подкрепа. Въвеждане на пилотни проекти за разработване на нови системи за агrolесовъдство и палудиколтура.
- **Засилване на изискванията в екосхемите за** обработваеми земи, за да се поставят по-високи амбиции по отношение на ротацията на култури, включването на бобови култури, управлението на остатъците и подкрепа за характеристики на ландшафта. Поради големите площи, към които са насочени екосхемите, всяко подобрение на екосхемите ще има значително въздействие върху смекчаването на последиците, устойчивостта и биоразнообразието.
- Подобряване на финансирането и планирането на амбициозни проекти в областта на агроекологията и климата, за да се избегнат ненужни изисквания. Подобряване на гъвкавостта за земеделските стопани и осигуряване на достатъчна консултантска подкрепа, за да се повиши интересът и усвояването на тези мерки.
- Значително засилване на интервенциите за хуманно отношение към животните чрез промяна на подкрепата от минимални технически подобрения (като например само 10% увеличение на жилищната площ) към амбициозни изисквания за достъп до открито пространство и паша. Премахнете подпомагането за т.нар. мега-ферми (с над 500 ЖЕ) в рамките на хуманното отношение към животните и обвързаните с производството плащания.
- Подобряване на критериите за допустимост на плащанията по ОСП, така че да се включат дърветата, дървесните ивици и агrolесовъдните системи. Подкрепяне на пилотни проекти, амбициозни агро-екологично-климатични мерки и инвестиционни мерки, съчетани с консултантска подкрепа за подпомагане на създаването на нови агrolесовъдни системи, като средство за промяна на ситуацията за увеличаване на въглеродните запаси и подобряване на устойчивостта на земеделските ландшафти.
- Разработване на целенасочени инвестиции и интервенции в подкрепа на веригите за създаване на стойност и развитието на пазара на биологични продукти, както и на консултантски и изследователски капацитет за биологично земеделие.
- Фокусиране върху развитието на институционалния капацитет, научните изследвания и консултантската подкрепа за агроекологични практики, агrolесовъдство и палудиколтура.
- Започване на диалог и събиране на доказателства в подкрепа на основно преориентиране на ОСП след 2028 г.ⁱⁱⁱ

Интегриране на целите от областта на селското стопанство, храните и климата в национални планове в областта на енергетиката и климата (НПЕК)

НПЕК са ключов инструмент, който свързва целите в областта на селското стопанство, храните и климата. Анализът на проектите на НПЕК в страните от ЦИЕ обаче показва, че те не отразяват достатъчно амбициозни цели за селското стопанство, тъй като нито една от страните не предвижда да постигне едновременно целта си за Европейски стандарт за регулиране (от англ. *European Standard Regulation, ESR*) и Земеползване, промяна в земеползването и горско стопанство (от англ. *Land Use, Land Use Change and Forestry, LULUCF*). Това подчертава необходимостта от съществена промяна в усилията за смекчаване на последиците от изменението на климата в селското стопанство и управлението на земите в страните от ЦИЕ. В действителност на селското стопанство и управлението на земите се отделя много малко внимание в настоящите проекти на НПЕК. Акцентът върху количествените климатични цели означава също така, че техническите мерки, които дават лесно измерими намаления на емисиите, се предпочитат пред по-цялостни подходи, включително агроекологични практики, агrolесовъдство, преовлажняване на торфищата и промени в начина на хранене.

ⁱⁱⁱ Вижте <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2023/09/Transforming-EU-land-use-and-the-CAP-a-post-2024-vision-paper-IEEP-2023.pdf>

За да се избегнат рисковете, действията за смекчаване на последиците от изменението на климата да подкопаят други цели и да се развият синергии с нуждите на околната среда и общественото здраве, в НПЕК следва да се включат изрични цели за по-широко прилагане на агроекологични практики, агролесовъдство и възстановяване на торфищата, както и за устойчиво потребление на храни.

Като минимум държавите трябва да се стремят да определят количествено потенциала за смекчаване на последиците от изменението на климата на своите интервенции по ОСП и да разработят национални оценки за ползите от промените в храненето. Тези количествени оценки могат да послужат като основа за оценка на необходимостта от преразглеждане на стратегическите планове на ОСП и разработване на допълнителни политики.

Разработване на политики за устойчиво потребление на храните и намаляване на хранителните отпадъци

Устойчивото потребление на храни е ключов елемент за прехода към устойчиви хранително-вкусови системи. За да се постигне напредък в тази област, първата стъпка е да се измести перспективата от индивидуална отговорност към ролята, която хранителната среда играе в определянето на потреблението на храни. Обикновено подходът на „отговорността на потребителя“²⁸ поставя отговорността за устойчивия избор в ръцете на потребителите, като се основава на предположението, че просветените потребители могат да направят „правилния“ избор. Този подход предполага, че потребителското търсене определя пазарното предлагане: ако потребителите спрат да изискват определени неустойчиви продукти, тяхното производство в крайна сметка ще бъде преустановено.

Индивидуалните решения обаче не се вземат изолирано, а се влияят значително от контекста, в който се случват. Фактори като наличието на устойчиви продукти, ценови стратегии, маркетингови тактики и социални норми оформят средата за вземане на решения и поведението на потребителите.^{iv}

Устойчивото потребление на храни може да се насърчи чрез оформяне на хранителната среда по такъв начин, че да се гарантира, че устойчивите и здравословни продукти и ястия са най-достъпни, налични и приятни. Устойчивият и здравословен избор става лесен избор.

Националните и местните хранителни стратегии могат да подпомогнат вземането на решения и да гарантират съгласуваното действие на различните политически инструменти. Налични са различни инструменти, които могат да бъдат част от този политически микс.

- Кампаниите, рекламата и маркетингът на храни са насочени към социално-културния контекст, в който хората вземат решения относно консумацията на храни. Те могат да допринесат за това устойчивото хранене да стане по-привлекателно и желано.
- Образователните и консултантските услуги могат да дадат възможност за придобиване на подходящи способности и компетентности за активно прилагане на здравословно и устойчиво потребление, например чрез умения за готвене, градинарски умения, но също и чрез познаване на последиците от неустойчивото хранене и как да се промени това хранене.
- Финансовите стимули оказват влияние върху търсенето и предлагането и по този начин могат да намалят потреблението на продукти, съдържащи захар или животински продукти, например, и да насърчат потреблението на плодове и зеленчуци или продукти на растителна основа.²³ Финансовите инструменти включват данъци, например облагането на месото, данък върху захарта, оттеглянето на намалената ставка на ДДС за животински продукти, намаляването на ставката на ДДС за плодове, зеленчуци и бобови растения до нула процента или въвеждането на акциз върху животинските продукти.

^{iv} Вж. напр. **SAM (2023)**. Towards sustainable food consumption – Promoting healthy, affordable and sustainable food consumption choices (Publications Office of the European Union). European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Group of Chief Scientific Advisors. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/29369>
SAPEA, S. A. for P. by E. A. (2023). Towards sustainable food consumption: Evidence review report. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8031939>

- Кетърингът извън дома може ефективно да оформи хранителната среда, тъй като представлява област на потребление на храни, която се разраства от години. Осигуряването на по-устойчиво предлагане в този сектор е от решаващо значение за стимулиране на трансформацията на хранително-вкусовата система, особено защото общественото потребление спомага за формирането на стандартите и възприятията за това какво се счита за нормално. Държавните участници имат пряко влияние върху този пазар, особено при организираното хранене за публични органи, училища или болници. Те могат също така да създават насоки за възлагане на обществени поръчки, правни разпоредби, консултантски услуги и стандарти. Освен това секторът на общественото хранене може да играе ключова роля в насърчаването на развитието на биорегионални и растителни вериги за създаване на стойност.²⁹

Поставяне на ясни цели, изграждане на обществена подкрепа и капацитет

За да се ускори разработването на необходимите политики за преход, са необходими няколко действия:³⁰

1. Повишаване на осведомеността за ключовите елементи на прехода към устойчивост: начин на производство на храна, промени в начина на хранене и намаляване на хранителните отпадъци. Полезен ресурс в този контекст е поредицата уебинари „[Climate Action in Agri-food Systems in Central Eastern Europe](#)“.
2. Разработване на концепции в различни страни и региони, които ще демонстрират ползите от прехода към устойчивост за земеделските стопани и обществото като цяло.
3. Определете ясни цели, които могат лесно да бъдат разпознати и широко приети, като например конкретни цели за възстановяване на торфищата, създаване на нови агролесовъдни системи, площ, заета с биологично земеделие, консумация на биологични храни в училищата, производство на храни на растителна основа, хуманно отношение към животните с предоставяне достъп до открито пространство и паша.
4. Изграждане на достатъчен политически и обществен натиск около тези цели.
5. Разработване на широка коалиция от обществени дейци, които да работят заедно, за да настояват за определянето и изпълнението на конкретни цели.
6. Увеличаване на капацитета на различните институции за подкрепа и поддържане на прехода.

Тези условия се надграждат и укрепват взаимно и в крайна сметка могат да улеснят по-широкия преход към благоприятни за климата и устойчиви агрохранителни системи в страните от ЦИЕ.

Библиография

- ¹ EEA. (2023). Greenhouse gas emissions from land use, land use change and forestry in Europe. European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/greenhouse-gas-emissions-from-land>
- ² Crippa, M., Solazzo, E., Guizzardi, D., Monforti-Ferrario, F., Tubiello, F. N., & Leip, A. (2021). Food systems are responsible for a third of global anthropogenic GHG emissions. *Nature Food*, 2(3), 198–209. <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00225-9>
- ³ Richardson, K., Steffen, W., Lucht, W., Bendsten, & Corneö. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries | Science Advances. *Science Advances*. <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458>
- ⁴ FAO. (2023). The State of Food and Agriculture 2023 – Revealing the true cost of food to transform agrifood systems. <https://doi.org/10.4060/cc7724en>
- ⁵ EEA. (2021). EEA greenhouse gases—Data viewer. European Environment Agency. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>
- ⁶ Gliessman, S. (2016). Transforming food systems with agroecology. *Agroecology and Sustainable Food Systems*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21683565.2015.1130765>
- ⁷ Frelüh-Larsen, Ana et al. (2022) Role of soils in climate change mitigation. Interim Report. Climate Change 56/2022. German Environment Agency: Dessau-Roßlau. <https://www.ecologic.eu/18782>
- ⁸ Kay, S., Rega, C., Moreno, G., Den Herder, M., Palma, J. H. N., Borek, R., Crous-Duran, J., Freese, D., Giannitsopoulos, M., Graves, A., Jäger, M., Lamersdorf, N., Memedemin, D., Mosquera-Losada, R., Pantera, A., Paracchini, M. L., Paris, P., Roces-Díaz, J. V., Rolo, V., ... Herzog, F. (2019). Agroforestry creates carbon sinks whilst enhancing the environment in agricultural landscapes in Europe. *Land Use Policy*, 83, 581–593. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.02.025>
- ⁹ Swindles, G. T., Morris, P. J., Mullan, D. J., Payne, R. J., Roland, T. P., Amesbury, M. J., Lamentowicz, M., Turner, T. E., Gallego-Sala, A., Sim, T., Barr, I. D., Blaauw, M., Blundell, A., Chambers, F. M., Charman, D. J., Feurdean, A., Galloway, J. M., Galka, M., Green, S. M., ... Warner, B. (2019). Widespread drying of European peatlands in recent centuries. *Nature Geoscience*, 12(11), 922–928. <https://doi.org/10.1038/s41561-019-0462-z>
- ¹⁰ Greifswald Mire Centre. (2020). Peatlands in the EU Common Agriculture Policy (CAP) after 2020 (Position Paper Version 4.8) https://www.greifswaldmoor.de/files/dokumente/Infopapiere_Briefings/202003_CAP%20Policy%20Brief%20Peatlands%20in%20the%20new%20EU%20Version%204.8.pdf
- ¹¹ Timár, G.; Jakab, G.; Székely, B. A Step from Vulnerability to Resilience: Restoring the Landscape Water-Storage Capacity of the Great Hungarian Plain—An Assessment and a Proposal. *Land* 2024, 13, 146. <https://doi.org/10.3390/land13020146>
- ¹² Springmann, M., Clark, M., Mason-D'Croz, D., Wiebe, K., Bodirsky, B. L., Lassaletta, L., de Vries, W., Vermeulen, S. J., Herrero, M., Carlson, K. M., Jonell, M., Troell, M., DeClerck, F., Gordon, L. J., Zurayk, R., Scarborough, P., Rayner, M., Loken, B., Fanzo, J., ... Willett, W. (2018). Options for keeping the food system within environmental limits. *Nature*, 562(7728), 519–525. <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0594-0>
- ¹³ FAO, 2024. FAOSTAT – Food and agriculture data. <http://www.fao.org/faostat/en/#home>
- ¹⁴ Poore, J., & Nemecek, T. (2018). Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science*, 360(6392), 987–992. <https://doi.org/10.1126/science.aag0216>
- ¹⁵ Sun, Z., Scherer, L., Tukker, A. et al. Dietary change in high-income nations alone can lead to substantial double climate dividend. *Nat Food* 3, 29–37 (2022). <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00431-5>
- ¹⁶ Shepon, A., Wu, T., Kremen, C., Dayan, T., Perfecto, I., Fanzo, J., Eshel, G., & Golden, C. D. (2023). Exploring scenarios for the food system–zoonotic risk interface. *The Lancet Planetary Health*, 7(4), e329–e335. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(23\)00007-4](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(23)00007-4)
- ¹⁷ Buckwell, Allan & Nadeu, Elisabet. (2018). What is the Safe Operating Space for EU livestock? https://risefoundation.eu/wp-content/uploads/2020/07/2018_RISE_Livestock_Exec_Summ.pdf
- ¹⁸ Schiavo, M., Le Mouél, C., Poux, X., & Aubert, P.-M. (2023). The land use, trade, and global food security impacts of an agroecological transition in the EU. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 7. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1189952>

- ¹⁹ Food System Economics Commission. (n.d.). The Dietary Shift. Eas as if it will save people, societies and the planet— Because it will. (Policy Brief 4).
- ²⁰ Nadeu, E. (2022). Nature restoration as a driver for resilient food systems. Reviewing the evidence. [Policy Report]. Institut for European Environmental Policy. <https://ieep.eu/publications/nature-restoration-as-a-driver-for-resilient-food-systems/>
- ²¹ van Dijk, R., Godfroy, A., Nadeu, E., and M. Muro (2024) 'Increasing climate change resilience through sustainable agricultural practices: evidence for wheat, potatoes and olives', Research Report, Institute for European Environmental Policy.
- ²² Lucas, E., Guo, M., & Guillén-Gosálbez, G. (2023). Low-carbon diets can reduce global ecological and health costs. *Nature Food*, 4(5), 394–406. <https://doi.org/10.1038/s43016-023-00749-2>
- ²³ Quack, D., Wunder, S., Jäggle, J., & Meier, J. (2023). Entwicklung von politischen Handlungsansätzen für die Unterstützung stärker pflanzenbasierter Ernährungsweisen (1–Teilbericht (AP3) des Projekts „Nachhaltiges Wirtschaften: Sozialökologische Transformation des Ernährungssystems (STErn). Umweltbundesamt. <https://www.umweltbundesamt.de/publikationen/entwicklung-von-politischen-handlungsansaetzen-fuer>
- ²⁴ EUFIC (2021). Was ist eine pflanzenbasierte Ernährung und hat sie Vorteile? European Food Information Council. <https://www.eufic.org/de/gesund-leben/artikel/was-ist-eine-pflanzenbasierte-ernaehrung-und-hat-sie-vorteile/>
- ²⁵ Eurostat. (2023). Food waste and food waste prevention—Estimates. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Food_waste_and_food_waste_prevention_-_estimates
- ²⁶ Zhu, J., Luo, Z., Sun, T., Li, W., Zhou, W., Wang, X., ... & Yin, K. (2023). Cradle-to-grave emissions from food loss and waste represent half of total greenhouse gas emissions from food systems. *Nature Food*, 4(3), 247–256
- ²⁷ Frelih Larsen et al 2024. Towards climate friendly and resilient agri-food systems in Central Eastern Europe: the role of agro-ecological practices, sustainable diets, and holistic policies. Berlin: Ecologic Institute. <https://www.ecologic.eu/19709>
- ²⁸ Kipp, A., & Hawkins, R. (2019). The responsabilization of “development consumers” through cause-related marketing campaigns. *Consumption Markets & Culture*, 22(1), 1–16. <https://doi.org/10.1080/10253866.2018.1431221>
- ²⁹ Hanke, G., Jäggle, J., Quack, D., Wolff, F., Brunn, C., Jánzsky, B., & Mering, F. von. (2023). Components for the Transformation towards a Sustainable Food System. <https://www.ecologic.eu/19463>
- ³⁰ Runhaar, H. A. C. (2021). Four critical conditions for agroecological transitions in Europe. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 19(3–4), 227–233. <https://doi.org/10.1080/14735903.2021.1906055>

Импресум

Тази кратка политическа информация е написана от Ecologic Institute и IEЕP като част от проекта „Изграждане на капацитет за амбициозни действия по климата в хранително-вкусовия сектор в Централна и Източна Европа“, финансиран от Robert Bosch Foundation.

Дата: юни 2024 г.

За контакт: Dr. Ana Frelih-Larsen, Senior Fellow, Ecologic Institute, Berlin; ana.frelih-larsen@ecologic.eu
Dr. Zoritz Kiresiewa, Senior Fellow, Ecologic Institute, Berlin, zoritz.kiresiewa@ecologic.eu

дизайн: Lena Aebli/Ecologic Institute

Снимки: Dr. Ana Frelih-Larsen, phacelia@pixabay.com, Mr. Žymantas Morkvėnas, [Frederick Doerschm@iStock](mailto:Frederick.Doerschm@iStock), Mr. Žymantas Morkvėnas, [Viktor Pravdica@Fotolia](mailto:Viktor.Pravdica@Fotolia), [Markus Spiske@pexels.com](mailto:Markus.Spiske@pexels.com)